

VU Research Portal

Ten geleide / Samenvatting

den Butter, F.A.G.

published in

Uitdagingen voor een goede oude dag", Verslag van de 11e Jan Brouwer Conferentie, 26 januari 2015
2015

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

den Butter, F. A. G. (2015). Ten geleide / Samenvatting. In *Uitdagingen voor een goede oude dag", Verslag van de 11e Jan Brouwer Conferentie, 26 januari 2015* (pp. 9/64-12/68). (Verslagen Jan Brouwer Conferenties). Koninklijke Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Ten geleide

Frank den Butter, Lid Wetenschappelijke Raad Jan Brouwerfonds

Vraagstelling

‘De oude dag komt met gebreken’ zo leert ons een oud Hollands gezegde. In onze vergrijzende samenleving is het zaak die gebreken zo lang mogelijk te vermijden. Maar wanneer de gebreken dan toch komen, moeten we ernaar streven om het leven met die gebreken zo aangenaam mogelijk te maken. Het gaat hierbij om de zorg voor een zo goed mogelijke oude dag. Zo’n goede oude dag wensen we ons zelf, onze familieleden en onze vrienden toe. Vanuit het oogpunt van solidariteit en medemenselijkheid zijn we geneigd ook onze landgenoten en de rest van de wereld zo’n goede oude dag toe te wensen. Maar hoe kan dat? Komen dan niet andere levensbehoeften en genietingen in de knel? Dit maatschappelijk perspectief vormt de achtergrond van de vraagstelling voor de Jan Brouwer conferentie van 26 januari 2015 over “Uitdagingen voor een goede oude dag”. De hoofdvraag die we de sprekers op de conferentie hebben voorgelegd, luidde: *‘Hoe ziet in de toekomst - zeg in 2030 - voor de verschillende Nederlanders de ideale oude dag er uit, en wat is maatschappelijk haalbaar?’*

Doelstelling daarbij was een ideaaltypisch toekomstbeeld van de oude dag te schetsen vanuit de individuele preferenties en vervolgens te bezien hoe zo’n toekomstbeeld realiseerbaar is binnen de maatschappelijke randvoorwaarden. Deze invalshoek betreft de wensen van ouderen (maar ook jongeren) zelf: hoe kunnen zij een goede en waardige oude dag vormgeven? Van belang daarbij is een onderscheid te maken tussen de sociale scheidslijnen (hoog-laag opgeleid, man/vrouw). Beoogd is dat uitwerking van deze vraagstelling een ijkpunt biedt voor de institutionele herinrichting van de oude dag voorzieningen in ons land: welke veranderingen in het beleidsdenken zijn nodig om het ideaalbeeld zo goed mogelijk te benaderen en welke onzekerheden spelen daarbij?

Relevante maatschappelijke ontwikkelingen

Deze beschouwing over uitdagingen en mogelijke belemmeringen bij de zorg voor een goede oude dag kan natuurlijk niet los worden gezien van de maatschappelijke ontwikkelingen van vandaag en morgen. De volgende ontwikkelingen vormen het decor voor de gedachtevorming over de ideale oude dag van 2030:

1. De bevolkingsopbouw verandert met meer ouderen en minder jongeren: er is sprake van en voortgaande vergrijzing en ontgroening; er wordt wel gesproken van een dubbele vergrijzing omdat de hele babyboom generatie zo langzamerhand de 65 is gepasseerd en Nederlanders bovendien steeds ouder worden; er is ontgroening omdat de vruchtbaarheidsgraad, dat wil zeggen het gemiddeld aantal kinderen dat een vrouw krijgt, lager dan 2,1 is – het aantal kinderen per vrouw nodig voor een stationaire bevolking; overigens is de vergrijzing in ons land lang nog niet zo’n groot probleem voor 2030 als in landen als Italië, Spanje en Japan.
2. De economische groei zal, naar verwachting, beperkt zijn en minder dan in de voorgaande eeuw; structureel lijkt een groei van 1% per jaar in de rede te liggen; wellicht ligt de groei de komende jaren vanwege inhaalgroei na de grote recessie iets hoger; overigens zijn niet alle deskundigen het met die lage groeiverwachting eens: er zijn ook groeioptimisten die in de toekomst weer een structurele groei van 3% per jaar zien glore.
3. De maatschappelijke en politieke preferenties ten aanzien van solidariteit zijn ongewis en aan verandering onderhevig. Dat geldt zowel voor herverdeling tussen generaties – tussen jong en

oud als voor herverdeling binnen generaties- tussen arm en rijk, laagopgeleid en hoogopgeleid; dit betreft de intergenerationele en de intragenerationele solidariteit.

4. De arbeidsloopbaan kent veel meer verandering dan in het verleden, met talrijke baanwisselingen waarbij een grote mate van flexibiliteit wordt gevraagd; dit uit zich ook in een gestage toename van het aantal zelfstandigen (zzp'ers).
5. De persoonlijke voorkeuren voor werk en leven naast en na het werk zijn sterk wisselend en heterogeen; de een streeft een ambitieuze carrière na die veel materiele welvaart maar ook veel drukte oplevert en inspanning vergt, terwijl de ander juist veel ontspanning en plezier in het werk zoekt.
6. Zeker bij laag- en middelbaar opgeleiden en jongeren is er weinig aandacht voor het inrichten van de levensloop; er is sprake van korte termijn planning ("hoge tijdsvoorkeur"); de zorg voor een goede oude dag ligt nog ver achter de horizon.
7. De tendens tot steeds verdergaande individualisering maakt een verruiming van keuze bij arbeids- en zorgcontracten wenselijk.
8. Uit budgettaire overwegingen is het nodig de trendmatige groei van de zorgkosten om te buigen; dit wordt als een versobering van het zorgaanbod gezien waarbij bovendien de draagkracht van de zorgkosten tussen laag- en hoogopgeleiden kan gaan verschillen.
9. De toename van de levensverwachting en de verschillen in levensverwachting tussen laag- en hoogopgeleiden (en tussen mannen en vrouwen) is van invloed op de pensioenvoorzieningen; meer in het algemeen heeft de vergrijzing en de conjuncturele stagnatie van de afgelopen jaren invloed op de houdbaarheid van ons pensioenstelsel.

Uitdagingen bij de zorg voor een goede oude dag

De bovenstaande lijst met maatschappelijke ontwikkelingen biedt zicht op uitdagingen bij de herinrichting van de instituties die garant kunnen staan voor een zo effectief mogelijke borging van goede ouderdagsvoorzieningen. Ten dele betreft dit ook knelpunten die moeten worden weggenomen. Vanuit dat oogpunt is de navolgende inventarisatie van discussiepunten in het beleidsdebat opgesteld, discussiepunten die ook aan de orde zijn in de bijdragen van de sprekers van deze Jan Brouwer conferentie:

- a. Het garant stellen van de houdbaarheid van ons pensioenstelsel betekent dat er nieuwe pensioencontracten nodig zijn met een heldere definiëring van eigendomsrechten; de vraag is of er sprake moet zijn van (meer) risicodeling bij beleggingen tussen en binnen generaties; daarnaast is er de keuze tussen nominale of reële contracten (of een tussenvorm?); dus of de uitkeringsregelingen uitgaan van pensioenen in nominale termen of dat een waardevast of zelfs welvaartsvast pensioen wordt nagestreefd; wanneer op deze punten een vrije pensioenkeuze wordt geboden is het wel nodig binnen het keuzemenu standaardkeuzes (defaults) vast te stellen voor degenen die zich minder in de ins en outs van de keuzes kunnen of willen verdiepen.
- b. Het opschuiven van de pensioenleeftijd brengt met zich mee dat ouderen prikkels moeten hebben om langer door te werken; van belang daarbij is dat dit naar behoefte kan gebeuren, met liefst zo veel mogelijk zingeving zodat men intrinsiek gemotiveerd is om langer door te werken; daarbij dient ruimte te worden geboden aan mogelijkheden van demotie en deeltijdwerken; vanuit dat perspectief zijn ontslagregelingen en regelingen voor pensioenbreuk nodig die levensloop en arbeidsparticipatie van ouderen niet in de weg zitten.
- c. Dit tekent het belang om bij nieuwe pensioencontracten in te spelen op deze heterogene individuele voorkeuren; recentelijk is de mogelijkheid verkend het pensioenkapitaal te koppelen van aan woningkapitaal en eventueel vormen van zorgsparen in te bouwen.
- d. Dit sluit aan bij de discussie over hoe de participatiesamenleving moet worden vormgeven; een onderdeel daarvan is het bevorderen van een ruimer palet aan vormen van samenleven (b.v. ouderen wonen bij kinderen e.d.).
- e. Om goed een beeld te krijgen wat nu de ideale oude dag inhoudt, is dringend behoefte aan meer kennis over bestedingsbehoeften van ouderen nu en in de toekomst.

- f. Er is duidelijk sprake van een informatieasymmetrie tussen jongeren en ouderen, en tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden over de planning van de levensloop en het pensioen; deze vorm van marktfalen is een argument voor overheidsbemoeienis; het is op te vatten als argument voor “verheffing”; in feite probeert de serious game “Doen en later”, waarvan tijdens de conferentie een kleine demonstratie is gegeven, in te spelen op meer bewustwording over de gevolgen voor de oude dag van keuzes tijdens de levensloop.

Besluit

De zorg voor een goede oude dag vormt een belangrijk aandachtspunt in het wetenschappelijk onderzoek en in het politieke beleidsdebat. Die aandacht zal in de komende jaren alleen maar toenemen. Om niet een te hoge last op de overheidsbegroting te leggen, zullen er ook in de toekomst ombuigingen in de door de overheid betaalde zorgkosten moeten plaatsvinden. Een manier om dit te bewerkstelligen is meer zorg via de markt te laten verlopen. De recente politieke discussie rond de vrije artskenkeuze leert echter dat het moeilijk is om marktwerking met solidariteit te combineren. Daarom zal voor de zorgvoorziening in de jaren tot 2030 ook een ontwikkeling nodig zijn die men als een ‘derde weg’ zou kunnen aanduiden: meer eigen verantwoordelijkheid voor netwerken van waaruit de zorg geregeld kan worden. Deze elfde Jan Brouwer conferentie bood zicht op dit toekomstbeeld.

Samenvatting

De sprekers voor de pauze

Na inleidende woorden door **Alexander Rinnooy Kan**, voorzitter van de Koninklijke Hollandse Maatschappij der Wetenschappen, en door **Paul Schnabel**, die voor de elfde maal als dagvoorzitter fungeerde, verzorgde prof. dr. **Kim Putters**, directeur van het Sociaal Cultureel Planbureau, de eerste lezing met als titel “Anders Oud?”. Als achtergrond voor deze lezing golden de volgende vraagpunten: wat zijn de preferenties van Nederlanders, uitgesplitst naar verschillende sociale groepen, voor leven, werk, zorg en wonen bij het ouder worden?; in welke mate kunnen zingeving en intrinsieke motivatie er toe bijdragen dat Nederlanders zelf het initiatief nemen om de oude dag naar eigen wensen en inzichten in te richten?; in hoeverre kan regelgeving door de overheid daarbij ondersteunen of juist belemmerend werken? Putters refereerde in zijn lezing naar de zesdeling in de Nederlandse bevolking die het Sociaal en Cultureel Rapport 2014 op basis van een aantal indicatoren heeft beschreven. Op die manier zijn de verschillen tussen ouderen en tussen oud worden in Nederland in kaart gebracht. Een van die zes klassen betreft de ‘comfortabel gepensioneerden’ die met name bestaat uit 50-plussers met een lagere opleiding en een goed inkomen en wat vermogen, met een afnemend fysiek kapitaal maar met goede toegang tot zorg. Ouderen bevinden zich niet alleen onder deze comfortabel gepensioneerden (gem. 64 jaar), maar ook onder de klasse met achterblijvers (gem. 62 jaar) en in de klasse die als de bovenlaag van de bevolking is aangeduid (gem. 52 jaar). Over de hele linie gaat het, aldus Putters, goed met de kwaliteit van leven in Nederland. Vervolgens besprak Putters vier misverstanden die een goed debat over de kwaliteit van leven en van zorg, en wie daarbij verantwoordelijkheden draagt, in de weg zitten. Zo’n misverstand is bijvoorbeeld dat onze ouderen in tehuizen zitten weggestopt en daar zitten niks te doen. Het is ook een misverstand dat we jong en vitaal kunnen blijven tijdens het ouder worden. Het laatste bevestigt dus dat de oude dag inderdaad onvermijdelijk met gebreken komt. Daar moeten we dan wel het beste van maken. Onze cultuur is, aldus Putters, dat we als ouderen niet afhankelijk willen zijn van onze kinderen, en eigenlijk informeel ook geen te groot beroep op hen doen. Zelfstandigheid is een groot goed. Ouderen zijn naast ontvangers van die hulp ook in toenemende mate zelf gevers van zorg, en dat kunnen en willen velen ook liever dan de kinderen te laten opdraven. Over de intergenerationele solidariteit is het Sociaal en Cultureel Rapport 2014 optimistisch: ouderen zijn solidair met jongeren en andersom. Er is cultureel gezien geen sprake van een leeftijdsoorlog.

Prof. dr. **Romke van der Veen**, hoogleraar sociologie en organisatie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, hield de tweede lezing met als titel: “Demografie, ongelijkheid en risicodeling. Over betaalbaarheid en legitimiteit van publieke voorzieningen”. Relevant in dit verband is dat Van der Veen als onafhankelijk lid van de SER betrokken was bij het recentelijk gepubliceerde (ontwerp) advies van de SER over de toekomst van het pensioenstelsel in Nederland. De achtergrondvragen bij zijn lezing hebben voornamelijk betrekking op kwesties die in het pensioendebat in ons land aan de orde komen: welke uitdagingen en eventuele belemmeringen biedt een zo goed mogelijke verwezenlijking van het gedifferentieerde ideaalbeeld van een goede oude dag voor de herinrichting van het pensioenstelsel?; in hoeverre is meer vrijheid wenselijk in beleggingsrisico tijdens opbouw van het pensioen en tijdens de uitkeringsfase?; welke mate van intragenerationele en intergenerationele solidariteit is gewenst?; in hoeverre moeten collectieve verplichtingen blijven bestaan?; dienen uitkeringen nominaal of waardevast te worden gegarandeerd, of kunnen op dat punt ook de keuzemogelijkheden worden vergroot?; in welke mate kan het woningkapitaal voor het pensioen worden gebruikt?; welke regelingen zijn er voor zzp’ers gewenst? In zijn lezing besprak Romke van der Veen een aantal van deze kwesties vanuit zijn eigen perspectief op het debat over de toekomst van het pensioenstelsel. Opmerkelijk was dat hij uit de verschillende beleidsstukken kleurrijke grafieken vertoonde, maar dat de grafiek die uit een publicatie van De Nederlandsche Bank afkomstig was slechts grijs tinten liet zien.

Intermezzo: serious game “Doen en later”.

Als intermezzo heeft **Jasper Klapwijk**, de campagneleider van het serious game “Doen en later”, een korte demonstratie gegeven van dit computerspel. Het oogmerk van het spel is de gedenkwaardige leeftijd van 100 jaar te bereiken door tijdens de levensloop allerlei beslissingen te nemen die voor een goede oude dag zorgen. Vanuit dat oogpunt past het spel in het thema van de conferentie. Het spel is gemaakt in opdracht van de innovatietafel van diverse partijen op het gebied van werk, zorg en pensioen (hierin zitten o.a. CZ, PGGM, Rabo en woningcoöperaties) en is ontwikkeld door IJsfontein, een van de marktleiders in Nederland op het gebied van serious games. Het computerspel heeft tot doel om iets lager opgeleide mensen handvatten te bieden om hun leven meer toekomstgericht in te richten. Daarbij gaat het vooral om jongeren, die nog niet aan pensioen of zorgen voor de oude dag denken – de hierboven genoemde hoge tijdsvoorkeur -, te laten inzien dat het “doen” van nu wel degelijk consequenties heeft voor “later”. Maar wellicht is het spel ook geschikt voor ouderen, omdat het alternatieven voor de levensloop biedt, zodat men kan nagaan hoe andere levensloopkeuzes voor de oude dag zouden hebben uitgewerkt. Of omdat het spel gewoonweg leuk is om te spelen. De criteria die in het spel bepalend zijn voor een goede oude dag betreffen een voldoende financiële armslag en een goede gezondheid. Wanneer men op een van deze criteria niet voldoende scoort, weet men de eindleeftijd van 100 jaar niet te bereiken. Het spel bevat allerlei beslissingsmomenten waarop men bij voorbeeld kan bepalen of met een partner neemt, hetgeen bevorderlijk is voor de sociale contacten, maar ook, nadat een huwelijkscontract is gesloten, voor het toekomstige pensioen. Overigens is het spel in die zin ruimdenkend dat het geen verschil maakt of zo’n huwelijk partners van een verschillend geslacht of van een gelijk geslacht in de echt verbindt. Ook het krijgen van kinderen is in al deze situaties mogelijk. Andere beslissingen hebben betrekking op de woonomgeving, de manier waarop men zich verplaatst – een fiets is gezonder maar vereist ook meer reistijd – en op de mate waarin men netwerken van vrienden opbouwt, waar men eventueel in een later stadium een beroep op kan doen. Een klein aansprekend detail is dat het nemen van een hond bevorderlijk is voor de gezondheid omdat men gedwongen wordt deze af en toe uit te laten en zo in beweging komt. Het spel vereist een goede afweging tussen vrije tijd en het opofferen van tijd aan werk, aan studie, aan onderhoud van het netwerk van vrienden en aan sport. Te weinig vrije tijd en te veel tijd besteed aan de zaken die het “spitsuur van het leven” zo druk maken, levert stress op. Dat is niet goed voor de gezondheid en betekent dat de gebreken van de oude dag zich eerder manifesteren. Te weinig werk en onderhoud van de werkbekwaamheden betekent echter dat

de financiële positie gevaar loopt en er te weinig pensioen wordt opgebouwd. Ook dat belemmert de goede oude dag.

De game-industrie vormt een sterk onderdeel van de creatieve industrie in ons land. Het ontwikkelen van serious games staat daarbij nog in de kinderschoenen: de vormgeving is bijvoorbeeld nog lang niet zo professioneel als in de games voor spelcomputers die uitsluitend voor vermaak bedoeld zijn. Wel laat het zich aanzien dat serious games, die lering aan vermaak koppelen, een belangrijke rol in het onderwijs kunnen gaan vervullen. Er zijn nu al voorbeelden waar het kunnen uitspelen van het spel een bewijs is dat over een bepaald onderwerp voldoende kennis is opgebouwd en zo een examen kan vervangen. Het voordeel van een serious game is dat men een praktijksituatie kan nabootsen zonder dat het maken van een fout of verkeerde beslissing direct gevolgen voor die praktijk heeft. Men zal het spel ook een aantal keren moeten spelen voordat men tot een optimaal resultaat komt: de meeste spelers zijn gemotiveerd om dat te doen en zullen doorgaan met spelen totdat ze een zo hoog mogelijke score hebben bereikt. Een ander voordeel van serious games is dat de beslissingen van de spelers een enorme hoeveelheid gegevens oplevert die later bij de analyse van het spel, of bij het karakteriseren van de spelers kan worden gebruikt. Bovendien vormen de spelregels en de randvoorwaarden van het spel een weerspiegeling van de instituties uit de werkelijkheid. Dit biedt de mogelijkheid om het spel onder verschillende spelregels en randvoorwaarden te laten spelen. De manier waarop spelers hierop reageren, en de verschillende reacties bij deze verandering van spelregels, kan een indruk geven van de manier waarop ook in werkelijkheid op institutionele veranderingen wordt gereageerd. Terzijde zij opgemerkt dat Agali Mert, in zijn bekroond essay in 2013 van de KHMW-NRC/Handelsblad prijsvraag over “Wat is luxe?”, luxe beschreef als een serious game: “Anders dan bijvoorbeeld ‘Mens-erger-je-niet’ probeert het ons gedrag in het dagelijks leven te beïnvloeden.... Het kent feedbacksystemen die je aangeven of je het goed doet”. De vraag daarbij is of luxe het gedrag altijd op een gunstige manier beïnvloedt. Dat is wel de intentie van het spel “Doen en later”.

Spreekers en sprekers na de pauze

De eerste spreker na de pauze was Prof. dr. **Marjolein Broese van Groenou**, met een lezing getiteld “De goede oude dag in 2030: een uitdaging voor sociale netwerken en zorgvoorzieningen”. Aan haar zijn vanuit de vraagstelling van de conferentie de volgende aandachtspunten meegegeven: welke uitdagingen liggen er voor de combinatie van wonen en zorg voor een goede oude dag?; moeten er voorzieningen getroffen worden voor het langer zelfstandig blijven wonen?; hoe past dit in de denkbeelden van de participatiesamenleving? In haar lezing richtte Broese van Groenou zich op de mate waarin in Nederland formele zorg en informele zorg aan ouderen wordt geleverd. Formele zorg betreft de hulp van professionals terwijl het bij informele zorg zowel gaat om mantelzorg door familieleden of kennissen van zorgbehoevenden als om zorg door vrijwilligers in georganiseerd verband. Tussen formele en informele zorg bestaat een zekere mate van substitutie: in de afgelopen jaren is de formele zorg sterk toegenomen en de informele zorg gedaald. De groei van de formele zorg betekent een grote toename van de zorgkosten. Om die kostenstijging in te dammen zal er in de toekomst minder groei in de formele zorg zijn terwijl de zorgbehoefte wel vanwege de vergrijzing zal toenemen. De vraag is dan of er weer substitutie terug naar informele zorg zal zijn. Het betekent dat de vraag naar informele zorg, waaronder de mantelzorg, zal toenemen, maar het is onduidelijk of het aanbod die vraag zal kunnen volgen. De belangrijke beleidsopgave daarbij is hoe de formele zorg zo georganiseerd kan worden dat het aandeel mantelzorg inderdaad kan toenemen in de jaren tot 2030. Uit onderzoek blijkt dat een sterke dispositie de kans op mantelzorgen aanzienlijk verhoogt. Het beleid zet dan ook sterk in op het vergroten van deze dispositie; de roep om meer zorgzaamheid voor elkaar, meer reciprociteit, betrokken burgers en sterke buurten. Maar wanneer dat allemaal niet genoeg blijkt te zijn, is er altijd nog de mogelijkheid voor ouderen om zelf professionele hulp in te huren. Daartoe moeten zij wel financiële armslag hebben. Dit alles impliceert volgens Broese van Groenou dat partners en familieleden zich moeten realiseren dat zij gezamenlijk een zorgtraject aangaan, en dat er een zorgnetwerk gebouwd moet worden dat langere tijd mee kan, waarin ook

buren en vrienden een plaats hebben, naast professionals en vrijwilligers, en wellicht ook die robot. Het devies luidt dan ook: Wees voorbereid, en organiseer uw zorgnetwerk op tijd!

Als tweede na de pauze kwam **Hans de Boer**, voorzitter van de Vereniging VNO/NCW aan het woord. Zijn lezing was getiteld: “Een dynamische samenleving en economie in 2030. Wat is daarvoor nodig?” Aandachtspunten voor deze lezing waren: welke uitdagingen schept het tijdens de conferentie geschetste toekomstbeeld voor het arbeidsmarktbeleid en wat is de rol van werkgevers hierin?; welke mogelijkheden zijn er voor een meer geleidelijke overgang tussen werk en pensioen?; hoe houden we ouderen aan het werk?; of ontstaan hier spanningen met andere belangen? Voor De Boer is in dit toekomstbeeld met name de verhouding tussen zorgkosten en nationaal inkomen van belang. Uit pessimistische toekomstprojecties blijkt dat die verhouding sterk gaat toenemen. Het betekent dat ombuigingen in de zorgkosten – de teller van dit verhoudingsgetal- dringend noodzakelijk zijn. Als voorzitter van de werkgeversorganisatie is De Boer echter meer geïnteresseerd in de noemer: hoe kunnen we in Nederland de productie en economische groei bevorderen? Meer groei zorgt voor meer banen en is daarmee bevorderlijk voor een goede oude dag. De mogelijkheden voor meer groei en banen valt te illustreren aan de hand van de aloude P's uit de marketing. De Boer maakt daar een hele opsomming van. Zo is de P van positionering van belang. Daarbij gaat het om de positionering van Nederland in de wereld, want de wereld is de markt waar Nederland zijn geld moet verdienen. Een mooie anekdote daarbij is dat het succes van Guus Hiddink met het Koreaanse voetbalteam, - het behalen van de halve finale bij het WK voetbal van 2002 – tot de vestiging van flink wat Koreaanse bedrijven in Nederland heeft geleid en daarbij 25000 extra banen heeft opgeleverd. In die zin heeft De Boer nog heel wat plannen. Zo zou de World Expo van 2025 naar Nederland kunnen worden gehaald en zouden we de Olympische Spelen van 2028 een kans kunnen geven. Een andere P betreft de projectmatige aanpak: verzin projecten die perspectief geven aan de burgers om te consumeren en aan bedrijven om te investeren. De ‘Marker wadden’ als groot natuurgebied in het hart van Nederland is zo’n plan. Op die manier kunnen we Nederland op de kaart zetten: een vorm van ‘Holland branding’.

De laatste spreekster was **Lara van Weegen**. Zij was deelnemer aan de Nationale DenkTank 2013 ‘Zorg voor gezondheid’ en gaf, zoals gebruikelijk aan het eind van de Jan Brouwer conferentie, als jongere een reflectie op het thema van de dag en de lezingen. Verfrissend was dat zij de zorg voor een goede oude dag niet alleen vanuit een wetenschappelijk perspectief of vanuit papieren beleidsplannen bekeek, maar ook daadwerkelijk in de praktijk aan de zorg had bijgedragen. Dus enigszins in lijn met wat De Boer aan concrete projecten voor ogen staat en in lijn met de innovatieve concepten waar Broese van Groenou behoefte aan heeft. Van Weegen verhaalde van haar ervaringen met het project ‘Tante Corrie’, die door kwetsbaren benaderd kan worden voor allerlei klusjes die zij zelf niet meer kunnen doen. Een pilot van dit project in Rotterdam bleek zeer succesvol. Zelfs zo succesvol dat een vrouw de Tante-Corrie-lijn belde toen er een inbreker in haar huis stond. Overigens had zij in dit geval misschien toch beter direct 112 kunnen bellen....

Jan Brouwer Fonds: In het begin van de 80er jaren heeft Ir. Brouwer een deel van zijn vermogen bestemd voor een fonds ten behoeve van interdisciplinair wetenschappelijk onderzoek in Nederland. Dit fonds is begin 2003 door de familie Brouwer aan de zorg van de Koninklijke Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen toevertrouwd, waarbij de statutaire doelstelling als volgt is geformuleerd: het stimuleren van multidisciplinair, maatschappij georiënteerd onderzoek dat inzicht geeft in concrete maatschappelijke problemen en in potentie moet bijdragen aan de oplossing daarvan.